

**Додаток Б. Анотації магістерських робіт здобувачів
спеціальності 016 Спеціальна освіта,
ОПП 016.00.02 Втручання при аутизмі**

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ВТРУЧАННЯ ПРИ АУТИЗМІ»**

<i>Балкова А. С.</i>	Формування навичок автономії у підлітків з розладами аутистичного спектра із застосуванням поведінкових стратегій
<i>Василевська А. В.</i>	Формування білатеральної координації як підґрунтя навчальної діяльності дітей з аутизмом
<i>Кисла О.П.</i>	Методичні засади формування соціально-комунікативних навичок у дітей дошкільного віку з аутизмом засобами анімалотерапії
<i>Криваковська Р.В.</i>	Роль батьків у діяльності команди супроводу дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра
<i>Недашківська О.О.</i>	Динаміка розвитку сенсомоторної сфери у дітей дошкільного віку з аутизмом з опорою на метод «Сенсорна інтеграція®»
<i>Сантай О.В.</i>	Особливості формування соціальних навичок в учнів початкової школи з аутизмом засобами візуальної підтримки
<i>Харченко М. С.</i>	Умови формування інклюзивної компетентності практичних психологів як учасників команди супроводу дітей з аутизмом
<i>Храпунова В. О.</i>	Модернізація висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну оцінку розвитку дитини з аутизмом

**СПЕЦІАЛЬНІСТЬ «СПЕЦІАЛЬНА ОСВІТА»
ОСВІТНЯ ПРОГРАМА «ВТРУЧАННЯ ПРИ АУТИЗМІ»**

Балкова Анастасія Сергіївна

Науковий керівник:
Недозим Інна Вікторівна,
кандидат психологічних наук

**ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК АВТОНОМІЇ
У ПІДЛІТКІВ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА
ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ПОВЕДІНКОВИХ СТРАТЕГІЙ**

Актуальність дослідження. Підлітковий вік пов'язаний зі значними змінами у структурі та функціонуванні мозку. Ці зміни в нормі призводять до емоційної зрілості, розвитку самоідентифікації, поліпшення пізнавальних процесів, але підлітки з розладами аутистичного спектра (далі РАС) у цьому віці стикаються з особливими труднощами. Вони особливо вразливі в цей період через необхідність опанування великої кількості адаптивних навичок для самостійного життя.

Розвиток виконавчої функції, самоконтролю, короткострокової пам'яті у підлітків з РАС відстає від нейротипового. Ризикована поведінка, імпульсивність, порушення сну та розлади харчової поведінки при аутизмі також зустрічаються частіше, ніж серед нейротипових підлітків. При цьому найбільш вразливі підлітки з РАС, які мають інтелектуальні порушення. Дослідження 2011 – 2020 років доводять, що у підлітків з РАС також більше проблем з адаптивною поведінкою, навичками повсякденного життя, комунікацією, ніж у дітей молодшого віку.

Активність ключових нейронних мереж мозку підлітків з РАС дещо відрізняється від однолітків. Мозок підлітків з РАС важко адаптується до зростаючих соціальних вимог, в результаті підлітки з РАС можуть мати значні труднощі із засвоєнням навичок, необхідних для самостійного життя, та мати важкі поведінкові проблеми: дослідження 2020 року говорять, що підлітки з РАС у 3 рази частіше страждають від тривожних розладів та в 28 разів частіше здійснюють спроби суїциду, ніж їх нейротипові однолітки.

Також слід відмітити, що традиційні очікування щодо успішності втручання в підлітковому віці досить низькі, хоч це і не доведено. Деякі останні дослідження у вивченні активності мозку у підлітків з РАС свідчать про його гнучкість та ефективність навчання соціальним навичкам.

Аналіз літературних джерел показує, що дослідження проводяться здебільшого щодо дітей раннього та дошкільного віку. Наукова спільнота приділяє недостатньо уваги підлітковому етапу розвитку, так, наприклад, на дослідження проблем підлітків з РАС у 2016 році було спрямовано лише 2% коштів загальних дослідницьких фондів.

Проблемам розвитку соціально-побутових та адаптивних навичок, а також особливостям підліткового віку присвячено низку досліджень вітчизняних науковців (К. Дубініна, М. Максимчук, В. Рибалка, М. Савчин, Т. Скрипник та ін.). Водночас існує велика кількість зарубіжних досліджень в галузі прикладного аналізу поведінки, які потребують вивчення та адаптування до вітчизняних реалій.

Отже, актуальність теми дослідження зумовлена соціальною важливістю та недостатньою кількістю теоретичних та практичних розробок.

Мета дослідження: теоретично та емпірично дослідити стан сформованості навичок автономії у підлітків з розладами аутистичного спектра та запропонувати шляхи їх формування з опорою на поведінкові стратегії.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Теоретично дослідити психологічні та педагогічні літературні джерела з проблеми дослідження.

2. Емпірично дослідити особливості та стан формування навичок автономії у підлітків з розладами аутистичного спектра.
3. Визначити блок поведінкових стратегій та методів для формування навичок автономії у підлітків з розладами аутистичного спектра та застосувати їх у межах корекційно-розвиткових занять.
4. Розробити рекомендації щодо вибору актуальних цілей та стратегій формування навичок автономії у підлітків з розладами аутистичного спектра з огляду на доведену ефективність.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: аналіз, систематизація, узагальнення теоретичних даних з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для застосування поведінкових стратегій при формуванні навичок автономії у підлітків з розладами аутистичного спектра; емпіричні методи: спостереження, експертне оцінювання (опитування фахівців та батьків) щодо стану сформованості навичок автономії у підлітків з розладами аутистичного спектра; якісний аналіз експериментальних даних, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків.

Ключові слова: підлітковий вік, розлади аутистичного спектра, навички автономії, соціально-побутова адаптація, прикладний аналіз поведінки.

Василевська Анастасія Вадимівна

Науковий керівник:

Скрипник Тетяна Вікторівна,
доктор психологічних наук, старший
науковий співробітник

ФОРМУВАННЯ БІЛАТЕРАЛЬНОЇ КООРДИНАЦІЇ ЯК ПІДҐРУНТЯ НАВЧАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

Актуальність дослідження. Діти з розладами аутистичного спектра (РАС) є однією з найскладніших категорій, з якими стикаються українські педагоги. Зумовлено це тим, що ці діти поведуть себе незвичним чином і мають особливості, які принципово вирізняють їх як від дітей з типовим розвитком, так і з іншими функціональними обмеженнями. Діти з РАС не реагують на звернення інших людей, не наслідують їхні дії, мають складнощі з виконанням простих психічних (стояти, сидіти, тримати увагу) та соціальних (відгукуватися на ім'я, на звернення; давати елементарну вербальну чи невербальну відповідь) функцій. Разом з тим, в Україні нема тривалої традиції надання послідовної допомоги і підтримки особам з аутизмом. Особливості психічного розвитку дітей з РАС, з одного боку, а з іншого, недостатня компетентність фахівців призводить до того, що навчальна діяльність цих дітей здійснюється з великими труднощами. Тому постає важливе питання щодо формування передумов ефективного навчання цих дітей.

Питання формування передумов навчальної діяльності дітей з аутизмом досліджували науковці (І. Александрівська, О. Максимова, О. Нікольська, К. Островська, Т. Скрипник, В. Тарасун, Г. Хворова, Д. Шульженко та ін.), які прагнули розробити ефективні підходи для нормалізації психофізіологічного стану цих дітей.

Теоретичний аналіз міжнародного досвіду (Дж. Айрес, М. Бернштейн, В. Kashefimehr, Н. Кауіхан, М. Нурі) засвідчив, що правильно організоване психолого-педагогічне втручання сприяє покращенню здатності осіб з РАС до освітнього процесу, при цьому, одним з базових утворень, необхідних для повноцінного освітнього процесу, є сформована координація обох частин тіла (білатеральна координація).

Білатеральну координацію визначають як здатність одночасно координувати обидві сторони тіла контрольованим та організованим чином, що зумовлено ефективною взаємодією та обміном інформацією між півкулями головного мозку. Визначено (О. Максимова, Г. Семенович, А. Смолянінов, Т. Пітерс, І. Шпіцберг), що діти, які відчують труднощі з координацією обох сторін тіла, можуть відчувати труднощі з: виконанням повсякденних побутових завдань (одягання,

зав'язування шнурків); дрібною моторикою (збивання блоків разом, нанизування намиста, застібання гудзиків); зорово-моторною координацією (малювання, письмо, вирізання) ловля/кидання); загальною моторикою (повзання, ходьба, підйом сходами, їзда на велосипеді).

Водночас, за міжнародним та вітчизняним досвідом (Дж. Айрес, О. Баєнська, Е. Данілавічюте, Т. Скрипник) з'ясовано, що усвідомлення свого тіла, набуття впевненості у собі на фізичному рівні, розвиток схеми тіла та узгодженого його функціонування, загалом, сприяє поліпшенню адаптації до навчальної діяльності, здатності витримувати емоційне та фізичне навантаження та здійснювати цілеспрямовану навчальну діяльність.

Незважаючи на те, що питанню пошуку чинників становлення ефективної навчальної діяльності дітей з РАС приділено увагу з боку зарубіжних та вітчизняних фахівців, недостатньо розкритим залишилось уявлення про зумовленість цієї діяльності станом сформованості такої базової психофізичної властивості, як білатеральна координація.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично довести значущість білатеральної координації у контексті становлення здатності дітей з аутизмом до навчальної діяльності.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Теоретично дослідити наукові здобутки з питань закономірностей та послідовності розвитку дітей з розладами аутистичного спектра.
2. Дослідити взаємозв'язок між станом сформованості білатеральної координації у дітей з розладами аутистичного спектра та розвитком основ їхньої навчальної діяльності.
3. Розробити та експериментально перевірити програму занять, що базується на методах з науково доведеною ефективністю, спрямовану на формування у дітей з аутизмом білатеральної координації; дослідити отриману динаміку розвитку у контексті участі цих дітей в освітньому процесі.
4. Сформулювати методичні рекомендації для учасників міждисциплінарного супроводу дітей з розладами аутистичного спектра, що враховують послідовний і цілеспрямований вплив на формування білатеральної координації як одного з ресурсів та механізмів ефективної навчальної діяльності цих дітей.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: аналіз, систематизація, узагальнення теоретичних даних з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення понять «ресурси розвитку»; «нормалізація психофізичного стану», «підвищення адаптивних можливостей», «білатеральна координація»; порівняльний аналіз наукових та навчально-методичних джерел з огляду на міжнародний та вітчизняний досвід; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез; *емпіричні методи:* спостереження, опитування, анкетування, тестування, діагностичні проби, експертні оцінки; *методи математичної статистики* з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих під час експерименту результатів.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, ресурси розвитку, білатеральна координація, нормалізація стану, навчальна діяльність.

Кисла Оксана Петрівна

Науковий керівник:

Недозим Інна Вікторівна,
кандидат психологічних наук

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ АНІМАЛОТЕРАПІЇ

Актуальність дослідження: Стійкий дефіцит соціальної комунікації та соціальної взаємодії є одним з діагностичних критеріїв розладів аутистичного спектра (РАС), що виявляється у функціональних обмеженнях щодо: зорового контакту, вербальної і невербальної комунікації,

емоційному розвитку, розуміння соціального контексту тощо. Через особливості організації нервової системи особи з РАС з раннього віку позбавлені форм навчання, які полягають в передачі досвіду під час наслідування та спілкування, мають труднощі у соціальній взаємодії, становленні соціальних стосунків (L. Jobe, S. White), позитивних контактів з однолітками (K. Koenig, L. Scahill).

У своїх дослідженнях науковці (К. Лебединська, К. Островська, Т. Скрипник, Д. Шульженко та ін.) розкривають чинники, що ускладнюють навчання дітей дошкільного віку з аутизмом соціально-комунікативним навичкам. Так, йдеться про порушення базових механізмів, що дають змогу взаємодіяти з навколишнім світом, а також набувати нового досвіду, орієнтуючись на досвід інших людей.

У зв'язку зі складнощами безпосереднього впливу на становлення соціально-комунікативних навичок дітей з РАС, наявна традиція застосування опосередкованих стратегій впливу на стан їхнього соціального та комунікативного розвитку. Одним із методів опосередкованого впливу на стан розвитку соціальної та комунікативної сфери дітей з РАС є анімалотерапія.

Анімалотерапія (як метод) – це узагальнена назва терапії за допомогою різних тварин (дельфінотерапія, іпотерапія, каністерапія, фелінотерапія та ін.).

Науковцями встановлено сприятливий вплив на осіб з особливими потребами продуманої та правильно організованої взаємодії з тваринами, що позначається на покращенні психоемоційного стану, підвищенні активності щодо реагування на навколишній світ, розвитку рухових та ігрових навичок (K. Allen, S. Barker, K. Dawson та ін.). Підтверджено, що тварини можуть унікальним чином викликати соціальну взаємодію (M. O'Haire, S. McKenzie, A. Beck, V. Slaughter), тому у наукових дослідженнях є припущення, що тварина може виступати соціальним посередником у налагодженні взаємодії осіб з аутизмом з іншими людьми (E. Fortney, M. Sams, S. Willenbring, L. Wood).

Вітчизняні науковці та практики досліджують вплив певних різновидів анімалотерапії на розвиток дітей з аутизмом: 1) іпотерапії (Н. Грибок, Г. Таможанська, І. Шаповалова та ін.); 2) каністерапії (Н. Коломоєць, О. Мельничук, Д. Пенькова). Є роботи, присвячені дієвості допомоги дітям з РАС, де узагальнено впливи щодо декількох видів анімалотерапії (С. Герасіна, Б. Михайлов, Г. Сивик). При цьому зазначено, що відомі підходи, стосовно підтримки осіб з РАС з опорою на анімалотерапію, мають недостатню методичну розробленість. Зокрема, це стосується: орієнтування на актуальні потреби розвитку особи з РАС; деталізації алгоритму впливу; співпраці учасників команди супроводу; вимог до ведучого таких занять тощо.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та дослідити формування соціально-комунікативних навичок у дітей дошкільного віку з аутизмом засобами анімалотерапії.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз літератури стосовно формування соціально-комунікативних навичок у дітей дошкільного віку з аутизмом засобами анімалотерапії.
2. Дослідити особливості соціально-комунікативних навичок у дітей дошкільного віку з аутизмом.
3. Розробити програму втручання на основі анімалотерапії, спрямовану на становлення у дітей з аутизмом соціально-комунікативних навичок.
4. Розробити методичні рекомендації щодо ефективності застосування програми втручання з анімалотерапії як засобу підвищення рівня соціально-комунікативних навичок у дітей дошкільного віку з аутизмом.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз наукових джерел, порівняння, узагальнення; синтез, класифікація; опитування, анкетування, експертні оцінки, тести; розроблення програми втручання на основі анімалотерапії; якісний аналіз даних щодо констатувального та формуального експериментів, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків.

Ключові слова: анімалотерапія, соціально-комунікативні навички, розлади аутистичного спектра, дошкільний вік, програма втручання.

Криваковська Регіна Володимирівна

Науковий керівник

Супрун Ганна Володимирівна

кандидат психологічних наук

РОЛЬ БАТЬКІВ У ДІЯЛЬНОСТІ КОМАНДИ СУПРОВОДУ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З РОЗЛАДАМИ АУТИСТИЧНОГО СПЕКТРА

Актуальність дослідження. У теперішній час показник поширеності розладів аутистичного спектра (РАС) за різними даними становить від 1 на 88 людей до 1 на 52 людини і має тенденцію до зростання. На жаль, в Україні не ведеться повноцінний облік кількості людей з розладами аутистичного спектра. Станом на 2017 рік було зареєстровано близько 7 тис. людей з цим порушенням, хоча більшість фахівців з проблем аутизму наголошують, що ця кількість є дуже заниженою і не відображає дійсності. Проблема також полягає у тому, що розлади аутистичного спектра належать до категорії психічних захворювань, що є стигматизуючим чинником, тому частина батьків дітей з розладом аутистичного спектра намагається приховати його наявність.

У будь-якому випадку потреба у поширенні достовірної та науково обґрунтованої інформації щодо ефективних технологій, методів допомоги та супроводу, щодо працевлаштування осіб з розладами аутистичного спектра є актуальною.

Останні декілька років провідним способом освіти дітей з розладами аутистичного спектра в Україні виступає інклюзія — включення людей з особливими освітніми потребами у колективи загальноосвітніх закладів (А. Душка, Т. Скрипник). Для супроводу дитини з розладом аутистичного спектра створюється команда супроводу, в яку входять спеціалісти інклюзивно-ресурсного центру, педагоги закладу освіти і батьки дитини.

На сьогодні в Україні недостатньо кваліфікованих фахівців для роботи з дітьми з розладами аутистичного спектра, тому їхню роль частково виконують батьки. Також слід зазначити, що спеціалісти у сфері освіти постійно наголошують на значущості батьків у розвитку дітей з особливими освітніми потребами. У деяких джерелах вважається, що саме батьки забезпечують до двох третин успіху у процесі навчання, виховання та адаптації дітей з аутизмом.

Основні положення організації інклюзивної освіти окреслені у законодавстві України. Це такі закони та підзаконні акти, як закони «Про освіту», «Про внесення змін до деяких законів України щодо доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг»; постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку організації інклюзивного навчання у загальноосвітніх навчальних закладах», наказ Міністерства освіти і науки України «Про Затвердження Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти» тощо.

Організація взаємодії з батьками розглядалася низкою вітчизняних та зарубіжних науковців.

Зокрема, роботи Т. Скрипник спрямовані на підвищення компетентності членів родини дитини з розладом аутистичного спектра. В. Тарасун розробила список порад для батьків дитини з розладом аутистичного спектра. І. Сухіна створила методичні рекомендації для родинного супроводу дитини з розладом аутистичного спектра. Крім них, різні аспекти взаємодії батьків і педагогів розглядали такі вчені, як О. Баєнська, Х. Качмарик, А. Колупасва, М. Лебединська, К. Островська, О. Позднякова, Г. Супрун, Д. Шульженко.

Результати проведеного науково-теоретичного аналізу стосовно ролі батьків у команді супроводу дитини з розладом аутистичного спектра дають змогу констатувати її недостатню розробленість та актуальність. Водночас, аналіз міжнародних джерел (зокрема, польських) з питань здійснення супроводу дітей з РАС свідчить про тривалий успішний досвід партнерської взаємодії з батьками цих дітей, що позитивно позначається на їхньому освітньому процесі.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та визначити психолого-педагогічні засади ефективного залучення батьків у діяльність команди супроводу дітей дошкільного віку з аутизмом на основі порівняння досвіду Польщі та України.

Відповідно до мети визначено **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз щодо ролі батьків як учасників команди супроводу дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра в Україні та Польщі.
2. Визначити організаційні умови, засоби та етапи залучення батьків до процесу командного супроводу дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.
3. Розробити методичні рекомендації для підвищення організаційних засад плідної співпраці з батьками на кожному етапі командного супроводу дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичний аналіз психолого-педагогічної літератури щодо залучення батьків у роботу команди супроводу дитини з аутизмом в Україні та Польщі; опитування батьків з метою визначення ступеню участі батьків дитини дошкільного віку з аутизмом до роботи команди супроводу в Україні; порівняльний аналіз, узагальнення та систематизація результатів наукових досліджень та результатів опитування з метою визначення специфіки, тенденцій польського та українського досвіду; розроблення методичних рекомендацій щодо покращення співпраці з батьками у процесі командного супроводу дитини з розладами аутистичного спектра.

Ключові слова: розлад аутистичного спектра, батьки, команда супроводу, інклюзивна освіта.

Недашківська Ольга Олександрівна

Скрипник Тетяна Вікторівна

доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

ДИНАМІКА РОЗВИТКУ СЕНСОМОТОРНОЇ СФЕРИ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ З АУТИЗМОМ З ОПОРОЮ НА МЕТОД «СЕНСОРНА ІНТЕГРАЦІЯ®»

Актуальність дослідження. На сучасному етапі розвитку науки та практичної діяльності зарубіжними та вітчизняними науковцями здійснено дослідження, в результаті яких уточнено та конкретизовано розуміння особливостей сенсомоторного розвитку в онтогенезі людини. Визначено, що ключову роль при цьому грає сенсорна інтеграція, а саме уявлення про цілісну картину світу та адаптивну відповідь на вплив довкілля, що є передумовою для формування довільності, самостійності та засвоєння академічних навичок.

У наукових працях питання сутності та динаміки розвитку сенсомоторної сфери розглядається у різних аспектах: особливості розвитку сенсомоторної сфери (П. Анохін, М. Бернштейн, Л. Виготський, О. Запорожець, О. Лурія, Т. Майєрс, Ж. Піаже та ін.); особливості діагностики порушень обробки сенсорної інформації (А. Банді, С. Годдорт-Блайт, У. Кіслінг, К. Крановіц, Ш. Лейн, З. Майллокс, Е. Мюррей, С. Роулі, Р. Шааф та ін.); втручання, спрямовані на нормалізацію сенсомоторної сфери і розкриття прихованих можливостей дітей з особливими потребами (Дж. Айрес, А. Баніель, С. Масгутова, Т. Скрипник, А. Смолянinov, М. Фельденкрайз, В. Шерборн та ін.)

Незважаючи на численні дослідження, що доводять значущість сенсо-моторної сфери як фундаменту формування передумов навчання та розвитку, типовою для українських фахівців є пріоритетність щодо осіб з особливими потребами (у тому числі, для осіб з аутизмом) завдань з розвитку мовлення, пізнавальних та ігрових навичок. Такий підхід негативно позначається на подальшому навчанні дитини, унеможливорює становлення її адаптивних функцій, здатності утримувати позу свого тіла у процесах сидіння, стояння, здійснювати цілеспрямовану діяльність, витримувати емоційні та фізичні навантаження тощо.

Ми передбачаємо, що теоретичний аналіз формування сенсомоторних властивостей та емпіричні дослідження у цьому напрямі дадуть змогу визначити шляхи розбудови дієвої підтримки дітей з аутизмом, що зумовить їхню спроможність повноцінно долучатися до освітнього процесу та до соціального життя.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити формування сенсомоторної сфери дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра з опорою на метод Сенсорна інтеграція®.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукових джерел з питання розвитку сенсомоторної сфери дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра.
2. Розробити комплексну методику дослідження сенсомоторної сфери дітей з аутизмом з опорою на етапи цілісного розвитку Д. Айрес та емпірично дослідити стан сформованості 1-го та 2-го етапів сенсо-моторного розвитку у дітей з розладами аутистичного спектра.
3. Розробити програму втручання для формування передумов навчання і розвитку дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра з опорою на метод «Сенсорна інтеграція®».
4. Застосувати Програму втручання в процес супроводу дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра, визначити її ефективність та систематизувати отриманий досвід у форматі методичних рекомендацій для учасників команд супроводу.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: теоретичні методи: узагальнення теоретичних даних з метою накопичення науково-теоретичного підґрунтя для визначення понять «ресурси розвитку»; «нормалізація психофізичного стану», «підвищення адаптивних можливостей», «сенсорна інтеграція»; порівняльний аналіз наукових та навчально-методичних джерел з огляду на міжнародний та вітчизняний досвід; системно-структурний аналіз літературних джерел та нормативних документів; синтез; емпіричні методи: спостереження, опитування, анкетування, інтерв'ю, тестування, діагностичні проби; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості отриманих у процесі дослідження результатів.

Ключові слова: розлади аутистичного спектра, сенсомоторна сфера, динаміка розвитку сенсомоторної сфери, програма розвитку сенсомоторної сфери.

Сантай Оксана Василівна

Науковий керівник

Супрун Ганна Володимирівна
кандидат психологічних наук

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК В УЧНІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ З АУТИЗМОМ ЗАСОБАМИ ВІЗУАЛЬНОЇ ПІДТРИМКИ

Актуальність дослідження. Навчання у початковій школі закладає підґрунтя майбутнього успішного процесу учіння. Початкова школа є наступним етапом після дошкільного навчального закладу соціальної адаптації. Тому особливості становлення нових соціальних навичок та подальший розвиток сформованих стають предметом вивчення численних наукових педагогічних та психологічних досліджень.

Молодший шкільний вік є одним з найсприятливіших періодів для формування соціальних навичок. Недостатність оволодіння соціальними навичками ускладнює соціальну адаптацію дитини з розладами аутистичного спектра у школі на початку шкільного шляху.

Значні труднощі у сфері соціального розвитку властиві дітям з аутизмом. Ця група дітей є однією з найбільш складних у роботі та супроводі для педагогів та інших фахівців освіти. Зростання кількості таких дітей та сучасні процеси розбудови інклюзивної освіти ставлять перед педагогами початкової школи низку практичних завдань, а перед науковцями – теоретичних.

Про становлення комунікативних навичок дітей з аутизмом існує низка праць. Зокрема, В. Башина, О. Бичкова, О. Богдашина, В. Лебединський, А. Леслі, Д. Шульженко досліджували специфічні риси розвитку особистості та напрями корекційно-розвиткової роботи у цьому напрямку; У. Фріф, Р. Хобсон описували труднощі комунікації дітей з аутизмом з іншими людьми, бажання їх

бути наодинці, невміння виражати емоції та почуття; Т. Скрипник досліджувала різні аспекти організації та розбудови освітнього простору, підвищення компетентності педагогів з метою розвитку соціальних та комунікативних навичок дітей з аутизмом; Г. Супрун працювала над проблемами соціально-психологічної адаптації дітей дошкільного віку з розладами аутистичного спектра; І. Сухіна досліджувала зв'язок між соціальним розвитком та особливостями родинного виховання дітей цієї категорії.

Сучасні роботи М. Максимчук, Т. Скрипник, Г. Супрун відзначають недостатній рівень здатності педагогів початкової школи розбудовувати ефективне інклюзивне освітнє середовище, високу потребу підвищувати компетентність вчителів у сфері емоційного розвитку учнів.

Світовий досвід навчання та виховання дітей з аутизмом показує ефективність структурування та впорядкування освітнього простору для успішного оволодіння академічними навичками та соціального розвитку, зокрема йдеться про підхід ТЕАССН («Treatment and Education of Autistic and related Communication Handicapped Children»), технологію «Класний менеджмент». Ці інструменти враховують сильні сторони дітей з аутизмом: схильність до сталих і передбачуваних форм організації життя і простору, успішне орієнтування на візуальні символи та знаки. Тому система візуальної підтримки набуває такого актуального значення в процесі навчання та виховання дітей з аутизмом.

В Україні існує дефіцит методичних розробок, спрямованих на допомогу членам команди супроводу у роботі з учнями початкової школи з розладами аутистичного спектра, у розбудові соціальної взаємодії з однолітками та вчителями. Недостатньо розкрито можливості методу візуальної підтримки для формування соціальних навичок в учнів початкової школи з аутизмом, що дає змогу констатувати актуальність теми магістерського дослідження.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити ефективність використання комплексу заходів для формування соціальних навичок в учнів початкової школи з аутизмом засобами візуальної підтримки.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз наукової літератури щодо особливостей формування соціальних навичок в учнів початкової школи з розладами аутистичного спектра.
2. Розробити критерії й показники, діагностичний інструментарій для визначення стану сформованості соціальних навичок в учнів початкової школи з розладами аутистичного спектра.
3. Визначити стан сформованості соціальних навичок у дітей молодшого віку з розладами аутистичного спектра.
4. Розробити і експериментально перевірити ефективність комплексу заходів для формування соціальних навичок в учнів початкової школи з аутизмом засобами візуальної підтримки.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні методи* – аналіз та узагальнення наукових психолого-педагогічних та навчально-методичних праць з метою визначення науково-теоретичного підґрунтя розвитку та формування соціальних навичок у молодших школярів з типовим розвитком та з аутизмом; визначення етапів та змісту введення візуальної підтримки для формування соціальних навичок у дітей молодшого шкільного віку з розладами аутистичного спектра; *емпіричні методи* – констатувальний, формувальний та контрольний експерименти для визначення стану сформованості соціальних навичок у дітей молодшого віку з розладами аутистичного спектра та ефективності комплексу заходів для формування соціальних навичок в учнів початкової школи з аутизмом засобами візуальної підтримки; *математичні методи* (статистична обробка) та якісний аналіз отриманих даних.

Ключові слова: соціальні навички, аутизм, молодший шкільний вік, візуальна підтримка.

Харченко Марія Станіславівна

Науковий керівник:
Скрипник Тетяна Вікторівна
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

УМОВИ ФОРМУВАННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПРАКТИЧНИХ ПСИХОЛОГІВ ЯК УЧАСНИКІВ КОМАНДИ СУПРОВОДУ ДІТЕЙ З АУТИЗМОМ

Актуальність дослідження. Світова тенденція зростання діагностованих випадків розладів аутистичного спектра (РАС) ставить перед сучасним суспільством непросте завдання організації умов розвитку та навчання осіб з РАС. Головним орієнтиром забезпечення фахової підтримки цих осіб є їхня соціальна адаптація та успішна життєдіяльність. Саме тому сучасний етап розвитку освіти характеризується посиленою увагою до впровадження інклюзивного навчання, у межах якого можуть бути сформовані умови для підвищення адаптивних можливостей осіб з РАС та закладено підґрунтя їхньої самореалізації. Водночас впровадження інклюзивної форми навчання в закладі освіти передбачає високий рівень компетентності учасників команди супроводу, одним з яких є практичний психолог.

Аналіз літературних джерел та нормативно-правової бази інклюзивної освіти дає підстави вважати недостатньою підготовку практичних психологів у питаннях командного супроводу осіб з особливими освітніми потребами (ООП). Фахівці, які тільки-но починають працювати з учнями з ООП в закладах загальної середньої освіти, виявляють недостатню обізнаність з методологічних засад інклюзивної освіти, слабку компетентність щодо особливостей розвитку дітей з тими чи іншими функціональними обмеженнями, мають недостатнє розуміння змісту діяльності психолога як учасника команди супроводу.

Інклюзивна компетентність учасників освітнього процесу є невід'ємним складником системи якісної освіти. Однак, у наявній Посадовій інструкції практичного психолога закладу освіти виявляється брак інклюзивних складових та відповідних компетентностей. Таким чином, виникає певне протиріччя: відповідно до Примірного положення про команду психолого-педагогічного супроводу дитини з особливими освітніми потребами в закладі загальної середньої та дошкільної освіти (Наказ МОН № 609 від 08.06.2018 р.) до складу команди супроводу дитини з ООП входить, серед інших, практичний психолог, однак у професійному стандарті «Практичний психолог закладу освіти», затвердженому у 2020 році, серед переліку необхідних компетенцій, якими має володіти практичний психолог, інклюзивна компетентність відсутня. Брак цієї компетенції негативно позначається на процесі підготовки кадрів психолого-педагогічного забезпечення інклюзії, а також впливає на зміст роботи практичного психолога в закладі освіти як учасника команди супроводу.

Питання кадрового забезпечення інклюзивного навчання широко висвітлювалося у працях як вітчизняних, так і зарубіжних фахівців. Теоретичні засади та практичні складові підготовки майбутніх психологів розкривають в своїх працях Г. Варіна, І. Калиновська, О. Мартинчук, Т. Марчак, Т. Скрипник, Н. Софій, О. Шолох та ін. Автори визнають, що психолог є центральною ланкою в системі психологічного супроводу дітей з ООП (у тому числі, з аутизмом) і важливим учасником діяльності команди супроводу. При цьому можна відзначити, що у низці досліджень психологічна допомога дітям з ООП має фрагментарний характер, обмежуючись тільки проведенням тренінгів, консультуванням батьків і педагогів та/або корекційно-розвитковими заняттями.

Натомість, за міжнародними орієнтирами та вітчизняними розробками, що відображають успішний досвід командного супроводу осіб з РАС, визначено, що ефективність психолого-педагогічного супроводу значною мірою залежить від системності професійної діяльності психолога, що охоплює як вплив на стан розвитку дитини з аутизмом (передусім, формування її соціально-емоційних якостей), так і позитивні перетворення на рівні мікро- та макросередовища. При цьому, керівною засадою його діяльності у плані розбудови ефективного інклюзивного

навчання дитини з РАС має бути здатність узгоджено, послідовно та цілеспрямовано працювати з іншими фахівцями та її батьками на кожному етапі командного супроводу: вивчення особливостей та потреб дитини, формулювання довготривалих та короткотривалих цілей, визначення та впровадження стратегій втручання та моніторингу динаміки успіху дитини.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити зміст та організаційно-методичні умови реалізації інклюзивної компетентності практичного психолога у закладі освіти як учасника команди супроводу дітей з аутизмом.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз загальної та спеціальної літератури з питань дослідження.
2. Емпірично визначити стан сформованості інклюзивної компетентності практичних психологів закладів освіти.
3. Теоретично обґрунтувати та розробити методика формування інклюзивної компетентності практичного психолога закладу освіти.
4. Експериментально перевірити ефективність методики формування інклюзивної компетентності практичного психолога.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні:* вивчення та аналіз психолого-педагогічних джерел, присвячених питанню формування інклюзивної компетентності практичних психологів; систематизація критеріїв, яким має відповідати інклюзивна компетентність практичного психолога; *емпіричні:* констатувальний експеримент; формувальний експеримент як впровадження та визначення результативності методики навчання практичних психологів; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості емпірично отриманих результатів дослідження, якісний аналіз отриманих даних щодо констатувального та формувального експериментів, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків.

Ключові слова: аутизм, практичний психолог, інклюзивна компетентність, особливі освітні потреби, інклюзивне освітнє середовище.

Храпунова Владислава Олександрівна

Науковий керівник:
Скрипник Тетяна Вікторівна
доктор психологічних наук,
старший науковий співробітник

МОДЕРНІЗАЦІЯ ВИСНОВКУ ІНКЛЮЗИВНО-РЕСУРСНОГО ЦЕНТРУ ПРО КОМПЛЕКСНУ ОЦІНКУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ З АУТИЗМОМ

Актуальність дослідження. В умовах розбудови інклюзивного навчання цілеспрямованість та послідовність супроводу осіб з функціональними обмеженнями має забезпечуватися узгодженою співпрацею фахівців кожного структурного підрозділу, що входять до централізованої системи їхньої підтримки. Значну роль у цьому процесі відіграють фахівці інклюзивно-ресурсного центру (ІРЦ), головна місія яких – за допомогою діагностичних процедур визначити особливі освітні потреби особи з функціональними обмеженнями, її сильні та слабкі сторони, систематизувати у висновку про комплексну оцінку відомості про цю особу та рекомендації з організації психолого-педагогічних й корекційно-розвиткових послуг, освітньої програми, організації освітнього середовища, потреби в індивідуальній програмі розвитку (ІПР). Отже, комплексна психолого-педагогічна оцінка розвитку особи є підставою для створення для неї ІПР і надання їй психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг.

За певними навчально-методичними розробками (О. Мартинчук, Т. Скрипник), регулярними звітами міжнародних експертів з питань інклюзії в Україні (S. Alishavskane, M. Onufrik, L. Florian), з'ясовано, що бланк, який треба заповнювати для створення комплексної психолого-педагогічної оцінки розвитку дитини, є, у певному сенсі, заформалізованим та обмеженим за змістом, що не дає

змоги представити для учасників команд супроводу закладів освіти важливі орієнтири, які б давали змогу краще зрозуміти нагальні потреби особи з функціональними обмеженнями та пріоритетність тих чи інших видів допомоги для неї, щоб вона змогла максимально долучитися до освітнього процесу та соціальної взаємодії. Особливої гостроти ця проблема набуває у зв'язку з дітьми, які мають розлади аутистичного спектра і принципово вирізняються специфікою свого розвитку між інших дітей, що зумовлює необхідність надання учасниками міждисциплінарного командного супроводу чітких та послідовних рекомендацій щодо змісту та алгоритму впровадження фахової підтримки.

Вважаємо, що удосконалення формальних та змістових характеристик наявного висновку ІРЦ є нагальною потребою у контексті організації та впровадження міжвідомчого та міждисциплінарного супроводу дітей з особливими освітніми потребами, загалом, та дітей з розладами аутистичного спектра, зокрема.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та емпірично дослідити ефективність модернізованого висновку інклюзивно-ресурсного центру про комплексну оцінку розвитку дитини з аутизмом.

Відповідно до мети визначено **завдання:**

1. Здійснити критичний аналіз наявного висновку про комплексну оцінку розвитку дитини; співставити його з аналогічними міжнародними документами; обґрунтувати сильні та слабкі аспекти цього висновку.
2. Емпірично визначити роль і значення наявного висновку інклюзивно-ресурсного центру у плануванні та впровадженні психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом у закладах освіти.
3. Розробити новий формат висновку інклюзивно-ресурсного центру та апробувати його у процесі співпраці фахівців ІРЦ та команд супроводу закладу освіти.
4. Розробити методичні рекомендації щодо формування дієвого висновку про комплексну оцінку розвитку дитини та алгоритм його застосування командою дитини з розладами аутистичного спектра.

Шляхами реалізації мети та завдань дослідження є: *теоретичні:* аналіз, систематизація, узагальнення навчально-методичної літератури та наукових публікацій щодо теми дослідження нормативно-правових та навчально-методичних джерел; систематизація критеріїв, яким має відповідати висновок про комплексну оцінку розвитку дитини; *емпіричні:* констатувальний експеримент: визначення ролі і значення наявного висновку з розладами аутистичного спектра у плануванні та впровадженні психолого-педагогічного супроводу дітей з аутизмом; методи математичної статистики з метою кількісної обробки даних та визначення статистичної значущості емпірично отриманих результатів дослідження, якісний аналіз отриманих даних щодо констатувального та формуального експериментів, інтерпретація та систематизація результатів дослідження, формулювання висновків.

Ключові слова: висновок про комплексну оцінку розвитку, інклюзивно-ресурсний центр, особливі освітні потреби, команда психолого-педагогічного супроводу, аутизм.